उपप्रा. टेकराज अर्याल
शोधनिर्देशक

निम्न माध्यमिक तहमा कविता शिक्षणका लागि प्रयोग गरिएका शिक्षण विधिहरूको अध्ययन
२०६६

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर तह, (एम.एड्.) दोस्रो वर्षको नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र ⑬

शोधार्थी
रमेश भुसाल
क्रमाङ्क: ५००१७०/०६५
त्रि.वि. दर्ता नं. ९-२-५०-९६९-२००३
क्याम्पस रो.नं. १०७/०६३-०६४
शिक्षाशास्त्र सङ्काय, बुटवल बहुमुखी क्याम्पस
बुटवल, नेपाल

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय बुटवल बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत 'निम्न माध्यमिक तहमा कविता शिक्षणका लागि प्रयोग गरिएका शिक्षण विधिहरूको अध्ययन' शीर्षकको शोधपत्र शोधार्थी रमेश भुसालले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । निकै परिश्रम पूर्वक तयार गरिएको यस शोध कार्यबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु । यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

शोधनिर्देशक

....

उपप्रा. टेकराज अर्याल

बुटवल बहुमुखी क्याम्पस

बुटवल, रूपन्देही

मिति : २०६६/११/९

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, बुटवल बहुमुखी क्याम्पस, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको नेपाली शिक्षा विषयको पाठ्यक्रमअनुरूप नेपाली शिक्षा ५९८ पत्रको प्रयोजनका लागि रमेश भुसालद्वारा '**निम्न माध्यमिक तहमा कविता शिक्षणका लागि प्रयोग गरिएका शिक्षण विधिहरूको अध्ययन**' शीर्षकमा तयार पारिएको यो शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिका लागि उचित ठहरिएकोले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

क.सं.	नाम	दस्तखत
१.		
२.		
३.		
४.		

मिति :- २०६६/   /

कृतज्ञता ज्ञापन

शोधकार्य भनेको आफैमा जटिल कार्य हो । त्यसमा पनि भाषा शिक्षणसम्बन्धी शोधअनुसन्धान कार्यलाई जटिल तथा महत्त्वपूर्ण कार्यका रुपमा लिने गरिन्छ । शीर्षक छनोटदेखि लिएर शोधपत्र तयार पार्दासम्म आफ्नो अमूल्य सुझाव र सहयोग पुऱ्याउनुहुने मेरा शोधनिर्देशक आदरणीय गुरु उपप्रा.टेकराज अर्यालप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा आफ्ना अमूल्य सुझाव दिई सहयोग पुऱ्याउनुहुने आदरणीय गुरु वर्ग विभागीय प्रमुख सहप्रा. शिवप्रसाद ज्ञवाली, उपप्रा.सखिशरण सुबेदी एवम् आदरणीय गुरु शिक्षण सहायक शालिकराम पौडेलप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

त्यस्तै प्रकारले यो शोधपत्र तयार पार्नका लागि आफ्नो महत्त्वपूर्ण समयका बाबजुद पनि समय-समयमा सल्लाह सुझाव दिने सहृदयी मित्रहरू हुमकान्त बस्याल, यमलाल खरेललाई नसम्झनु मेरो भूल हुनेछ । जीवन सहयात्री हीरा भुसालको सहयोग पनि स्मरणीय रहनेछ ।

यस शोधकार्यका लागि सूचकको भूमिका निर्वाह गर्नुभएका विभिन्न सरकारी र निजी विद्यालयका नेपाली भाषा शिक्षकहरूलाई धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । यसैगरी शुद्ध र छिटो छरितो टङ्कन गर्ने सहारा टाइपिङ्ग सेन्टरका भाइ बिमल आचार्यलाई यथोचित आभार प्रकट गर्दछु ।

शोधार्थी

मिति :२०६६/११/ ९

....

रमेश भुसाल

बुटवल बहुमुखी क्याम्पस

बुटवल, रूपन्देही

// शोधसार

शोध शीर्षक : "निम्न माध्यमिक तहमा कविता शिक्षणका लागि प्रयोग गरिएका शिक्षण विधिहरूको अध्ययन"

शोधार्थी : रमेश भुसाल

शोध निर्देशक : उपप्रा.टेकराज अर्याल

विभाग/क्याम्पस : त्रिभुवन विश्वविद्यालय, बुटवल बहुमुखी क्याम्पस, शिक्षाशास्त्र सङ्काय

शैक्षिक वर्ष : २०६३-०६५

जम्मा अध्याय : ४

शोध प्रक्रिया :

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, बुटवल बहुमुखी क्याम्पस, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली शिक्षा विभाग अन्तर्गत एम.एड्. नेपा.शि. ५९८ औं पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि तयार गरिएको हो ।

कविता शिक्षणमा प्रयोग गरिएका उपयोगी विधिहरूको अध्ययन गर्न लुम्बिनी अञ्चल रुपन्देही जिल्ला अन्तर्गत बुटवल नगरपालिकाको नजिकमा रहेका केही गा.वि.स. का विद्यालयहरूमा कविता शिक्षण गर्दा प्रयोग गरिएका शिक्षण विधिहरूको पहिचान गर्ने सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षक/शिक्षिकाहरूले प्रयोग गरेका शिक्षण विधिमा पाइने समानता र असमानताहरूको अध्ययन गर्ने क्रममा निम्न माध्यमिक तहमा अध्यापन गर्ने तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकहरूले प्रयोग गर्ने शिक्षण विधि बीचका फरकहरू पत्ता लगाउने प्रमुख उद्देश्यमा यो शोधकार्य रहेको छ ।

मुलतः क्षेत्रगत सामग्री सङ्कलन प्रक्रियामा आधारित यस शोधपत्रमा जनसङ्ख्या तथा नमुनाहरूको छनोट गरी प्रश्नावली र कक्षा अवलोकन फारमका माध्यमबाट तथ्यहरू सङ्कलन भएको छ । प्राप्त तथ्याङ्कको व्याख्या विश्लेषण गरी निष्कर्षमा पुगिएको छ ।

जम्मा ४ अध्यायमा सङ्गठित यस शोधपत्रको अध्याय १ मा शोध परिचय, अध्याय २ मा कविता शिक्षणको सैद्धान्तिक परिचय एवम् कविता शिक्षणका लागि उपयुक्त विधिहरू, अध्याय ३ मा व्याख्या तथा विश्लेषण र अध्याय ४ मा निष्कर्ष र सुझावहरू रहेका छन् ।

विषयसूची

शीर्षक

पृष्ठ सङ्ख्या

अध्याय - एक परिचय **१-९**

१.१ शोध परिचय १

१.२ शोध शीर्षक १

१.३ शोध प्रयोजन १

१.४ समस्याकथन १

१.५ शोधकार्यको उद्देश्य ३

१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा ३

१.७ शोधको औचित्य, महत्त्व र उपयोगिता ५

१.८ अध्ययनको सीमा ६

१.९ शोधविधि ७

१.१० शोधपत्रको रूपरेखा ९

अध्याय- दुई
कविता शिक्षणको सैद्धान्तिक परिचय **१०-२१**

२.१ निम्न माध्यमिक शिक्षाको उद्देश्य १०

२.२ कविता शिक्षणको सैद्धान्तिक परिचय १०

२.३ कविता शिक्षणको उद्देश्य ११

२.४ कविता शिक्षण गर्दा ध्यानदिनुपर्ने कुराहरू १२

२.५ निम्न माध्यमिक तहमा कविता शिक्षणका लागि उपयुक्त विधिहरू १५

अध्याय- तीन
व्याख्या तथा विश्लेषण **२२-५३**

३.१ परिचय २२

३.२ विद्यालय र शिक्षकको विवरण २२

३.३ शिक्षक प्रश्नावली र कक्षा अवलोकन फारमबाट प्राप्त

तथ्याङ्कको विश्लेषण २३
३.३.१ पाठयोजना २३
३.३.२ कविता शिक्षणको अपेक्षित उद्देश्य २४
३.३.३ शब्दार्थ शिक्षण २७
३.३.४ वाक्यमा प्रयोग २९
३.३.५ गति यति ३१
३.३.६ लयवाचन ३३
३.३.७ बोध प्रश्नोत्तर ३५
३.३.८ सारांश कथन ३७
३.३.९ सारांश लेखन ३९
३.३.१० शिक्षण सामग्री ४१
३.३.११ विद्यार्थी मूल्याङ्कन ४२
३.३.१२ मूल्याङ्कनका साधन ४४
३.३.१३ गृहकार्य ४७
३.३.१४ पूर्व पाठको पुनरावलोकन ४९
३.३.१५ शिक्षण विधि ५१
अध्याय- चार
निष्कर्ष तथा सुझावहरू ५४-६३
४.१ निष्कर्ष ५४
४.२ सुझावहरू ५८
४.३ शोधका लागि सम्भाव्य शीर्षकहरू ६०

सन्दर्भग्रन्थसूची ६२
परिशिष्टहरू

तालिकासूची

पृष्ठ सङ्ख्या

तालिका नं. १	विद्यालय र शिक्षकको विवरण	२२
तालिका नं. २	सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना	२३
तालिका नं. ३	तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकको तुलना	२४
तालिका नं. ४	सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना	२५
तालिका नं. ५	तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकको तुलना	२५
तालिका नं. ६	सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना	२६
तालिका नं. ७	तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकको तुलना	२७
तालिका नं. ८	सरकारी र निजी विद्यालयको तुलना	२८
तालिका नं. ९	सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकहरूको तुलना	२८
तालिका नं. १०	तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकको तुलना	२९
तालिका नं. ११	सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना	२९
तालिका नं. १२	तालिम प्राप्त शिक्षक र अप्राप्त शिक्षकको तुलना	३०
तालिका नं. १३	सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना	३०
तालिका नं. १४	तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकको तुलना	३१
तालिका नं १५	सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना	३१
तालिका नं. १६	सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना	३२
तालिका नं. १७	तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकको तुलना	३२
तालिका नं. १८	सरकारी तथा निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना	३३
तालिका नं. १९	तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकको तुलना	३४
तालिका नं. २०	सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना	३४
तालिका नं. २१	तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकको तुलना	३५
तालिका नं २२	सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना	३५

तालिका नं. २३ तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकको तुलना ३६
तालिका नं. २४ सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकहरूको तुलना ३६
तालिका नं. २५ तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकबीच तुलना ३७
तालिका नं. २६ सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना ३७
तालिका नं. २७ तालिम प्राप्त र तालिम अप्राप्त शिक्षकको तुलना ३८
तालिका नं. २८ सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना ३८
तालिका नं. २९ तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकको तुलना ३९
तालिका नं. ३० सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना ३९
तालिका नं. ३१ तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकहरूको तुलना ४०
तालिका नं. ३२ सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना ४०
तालिका नं. ३३ सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना ४१
तालिका नं. ३४ सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकहरूको तुलना ४१
तालिका नं. ३५ तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकहरूको तुलना ४२
तालिका नं. ३६ सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना ४३
तालिका नं. ३७ सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना ४३
तालिका नं. ३८ तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकहरूको तुलना ४४
तालिका नं. ३९ सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना ४५
तालिका नं. ४० तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकको तुलना ४५
तालिका नं. ४१ सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना ४६
तालिका नं. ४२ तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकको तुलना ४६
तालिका नं. ४३ सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्ष्कको तुलना ४७
तालिका नं. ४४ तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकको तुलना ४७
तालिका नं. ४५ सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना ४८
तालिका नं. ४६ तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्ष्कको तुलना ४८
तालिका नं. ४७ सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना ४९
तालिका नं. ४८ तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकको तुलना ४९

तालिका नं. ४९	सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना	५०
तालिका नं. ५०	तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकको तुलना	५०
तालिका नं. ५१	सरकारी र निजी विद्यालया शिक्षकको तुलना	५१
तालिका नं. ५२	तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकको तुलना	५२
तालिका नं. ५३	सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकको तुलना	५२
तालिका नं. ५४	तालिम प्राप्त र तालिम अप्राप्त शिक्षकको तुलना	५३

सङ्क्षेपीकृत रुप

शि.स.	–	शिक्षक सङ्ख्या
क्र.स.	–	क्रम सङ्ख्या
ता.अप्रा.	–	तालिम अप्राप्त
ता.प्रा.	–	तालिम प्राप्त
प्रा.वि.	–	प्राथमिक विद्यालय
नि.मा.वि.	–	निम्न माध्यमिक विद्यालय
मा.वि.	–	माध्यमिक विद्यालय
गा.वि.स.	–	गाउँ विकास समिति
पृ.	–	पृष्ठ
नेपा.शि	–	नेपाली शिक्षण
पा.का.	–	पाठ्यपुस्तक कालोपाटी
अ.स.	–	अन्य सहायक
प्रा.डा.	–	प्राध्यापक डाक्टर
उपप्रा.	–	उप-प्राध्यापक
सहप्रा.	–	सह-प्राध्यापक
ते.सं.	–	तेस्रो संस्करण
अप्र.	–	अप्रकाशित